

ดอกครีตรังสีม่วงอ่อนบานสะพรั่งเต็มต้น

■ สันเกลาธิบดีรัชกาลที่ 6
ผู้ทรงใช้นามแฝงว่า “นายแก้ว”

■ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
แม่แก้วแห่งโรงเรียนวิเชียรมาตุ

1

1. มะม่วงหิมพานต์ พืชพันธุ์
หลายชื่อแห่งชาติ

2. จันทน์เทศ พืชหลากหลายคุณ
ของเมืองตรัง

3. จันทน์เทศเป็นเครื่องเทศยอด
นิยมชนิดหนึ่ง กลิ่นหอมแรง
ให้รสเผ็ดปร่าลิ้น

2

3

1

1. การทรมานตนเองเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของเทศกาลกินเจที่เมืองตรัง
2. หนังสือลูก สือพื้นบ้านที่ยังครองใจชาวใต้อย่างเหนียวแน่น

2

1

1. ในสายตาของ เอ็ดน่า บรูเนอร์ เมืองตรังเป็นเมืองที่สวยงามที่สุด
2. ดุหยง หรือพะยูน ดาวเด่นของเกาะลิบง

2

1

1. สวนยางพารา พืชเศรษฐกิจของจังหวัดตรัง
2. ชาวตรังมีวิถีชีวิตผูกพันแน่นแฟ้นกับท้องทะเล

2

1

1. อาหารเช้าของชาวตรัง ประกอบด้วยติ่มซำ โกบี้ ปาท่องโก๋ อี๋จาก้วย และหมวย่างเมืองตรัง
2. เด็กชุกมิ่งแห่งลำภูรา ตำนานเด็กเมืองตรัง

2

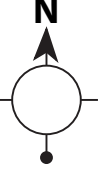
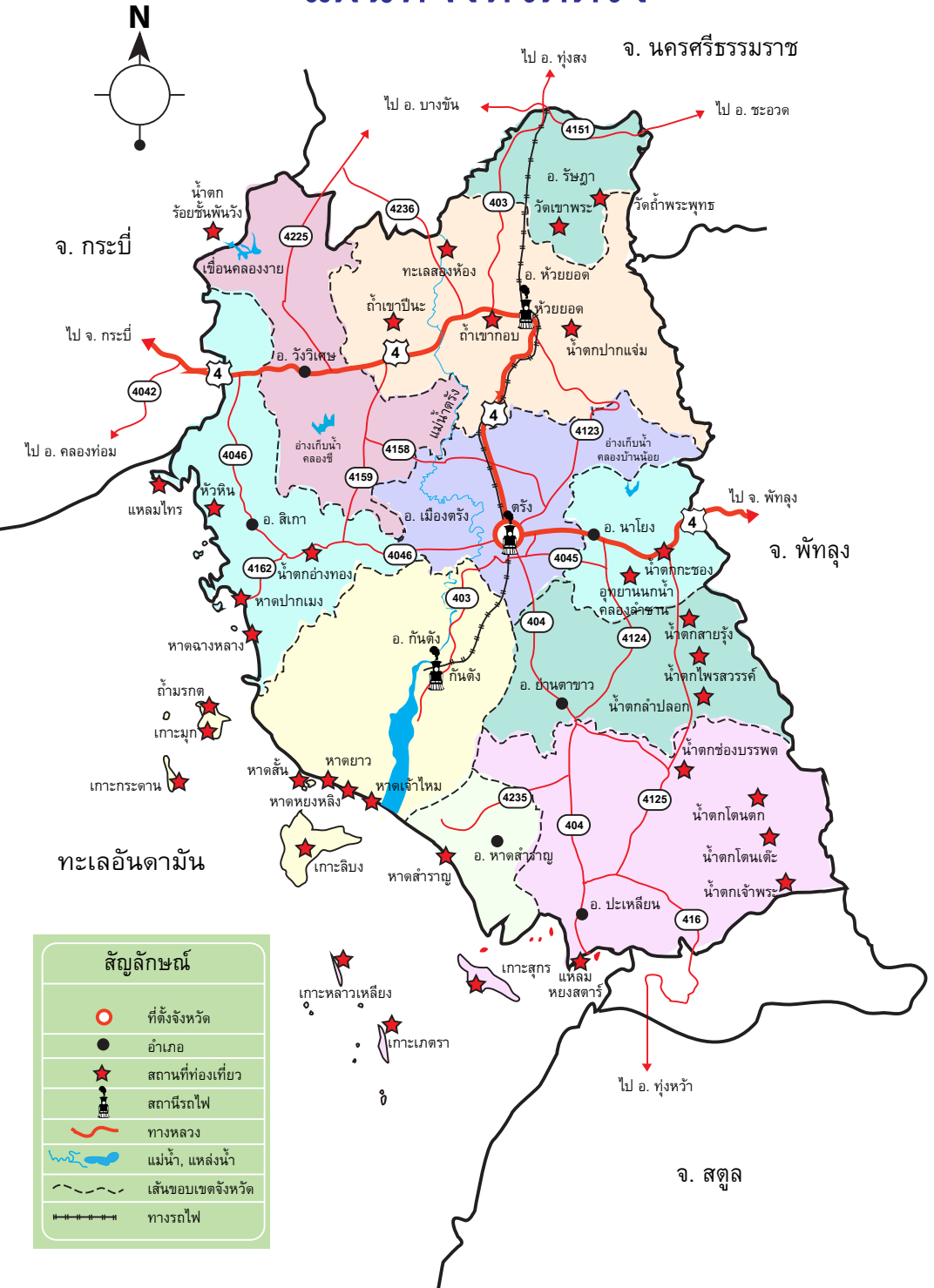
1. พิพิธภัณฑ์พระยารัษฎานุประดิษฐ์ หลักฐานทางประวัติศาสตร์สำคัญของเมืองตรัง

2. สาวๆ ชาวใต้ในปัจจุบันไม่นิยมการปลุกเกี้ยวกันอย่างอดีตแล้ว

3. หัวล้านชนกัน การละเล่นในอดีตของไทย

แผนที่จังหวัดตรัง

สัญลักษณ์

	ที่ตั้งจังหวัด
	อำเภอ
	สถานที่ท่องเที่ยว
	สถานีรถไฟ
	ทางหลวง
	แม่น้ำ, แหล่งน้ำ
	เส้นขอบเขตจังหวัด
	ทางรถไฟ

จ. สตูล

“ศรีตรัง” ดอกไม้ประจำจังหวัดตรัง

ภาค 1

เกี่ยวกับเมืองตรัง

ศรีกรุงอัสติ

ความหมายชื่อเมืองตรัง

ตรัง เป็นภาษาของชาวอินเดียโบราณ คือ ภาษาสันสกฤต เดิมเขียนว่า “ตังคะ” อ่านว่า ตะรังคะ หรือ ตรังคะ ต่อมาเราเติมก้านต์ที่ ค เป็น ตรังค์ หมายถึง ลูกคลื่น หรือระลอกคลื่น ดังบทกวีเรื่อง *กนกนคร* ของ “น.ม.ส.” กล่าวถึงคำนี้ว่า “เสียงตรังค์ดั่งเยื้องซ้อง เปรียกร้องพรำปาวข้าวไป”

ตรัง ตามความหมายดังกล่าวเรียกตามสภาพภูมิศาสตร์ เพราะเมืองตรังตั้งอยู่ชายทะเลด้านตะวันตก หรือฝั่งทะเลอ่าวไทยมองจากทะเลเข้ามา ย่อมเห็นทัศนียภาพที่สวยงามชวนประทับใจ

ปัจจุบันคำดังกล่าวยังมีใช้อยู่ เช่น ชื่อวัดตรังคภูมิพุทธาวาส ที่อำเภอ กันตัง หรือเมืองตรังเก่า รวมทั้งนามเจ้าเมืองตรังครั้งอดีต เช่น พระยาตรังค-ภูมาภิบาล

นอกจากนี้ “ตรัง” หรือเตอรั้ง (Terang) ในภาษามลายูยังหมายถึงแสงสว่าง เล่ากันว่าชาวเรือมลายูแล่นเรือมาถึงดินแดนแห่งนี้ยามฟ้าเริ่มสว่าง จึงเรียกดินแดนแห่งนี้ว่า “ตรัง”

ตรังยุคก่อนประวัติศาสตร์

ตรังเคยเป็นที่ตั้งชุมชนโบราณมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ประมาณ 5,000-3,700 ปีมาแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีที่พบคือเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ยุคนั้น เช่น ขวานหินขัด หม้อดินเผาสามขา และเศษภาชนะดินเผา ส่วนใหญ่ขุดพบตามบริเวณถ้ำและภูเขาแถบอำเภอห้วยยอด อำเภอสิเกา อำเภอปะเหลียน และอำเภอเมืองตรัง

เมืองท่าสำคัญ

เมื่อถึงยุคประวัติศาสตร์ แหล่งทำเลที่ตั้งของตรังคือแถบทะเลฝั่งตะวันตก มีความสำคัญต่อชาวอินเดีย ซึ่งเดินทางมาขึ้นฝั่ง ณ ดินแดนแห่งนี้ แล้วเดินทางต่อไปยังฝั่งตะวันออก คือ บริเวณนครศรีธรรมราชและพัทลุง ในปัจจุบัน จากจดหมายเหตุของปีโตเลมี นักภูมิศาสตร์ชาวกรีก พ.ศ. 692 อ้างถึงเมืองตักโกลว่า เป็นเมืองท่าสำคัญทางฝั่งทะเลตะวันตกของแหลมสุวรรณภูมิ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดียังสรุปไม่ได้ว่า ตักโกล คือตรังหรือตะกั่วป่า

มีการเคลื่อนย้ายทำเลที่ตั้งชุมชนโบราณหรือเมืองเก่าของตรังจากบริเวณใกล้ภูเขา ออกไปสู่ที่ราบชายฝั่งทะเล ตามแนวของแม่น้ำตรังตามลำดับ คือ

ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 17-18 ชุมชนตรังตั้งอยู่บริเวณเขาปินะ (อำเภอห้วยยอด) และเคลื่อนย้ายมาอยู่ที่บริเวณลำภูรา (อำเภอเมืองตรัง) ต่อมาราวต้นสมัยกรุงศรีอยุธยาย้ายมาตั้งชุมชนใหม่ที่หมู่บ้านอู่ตะเภา เรียกว่าเมืองตรังนาแซก (ตำบลหนองตรุด อำเภอเมือง) สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ย้ายไปตั้งเมืองใหม่ที่ควนธานี (ปัจจุบันควนธานีเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอกันตัง) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ย้ายไปตั้งเมืองใหม่ที่ฝั่งทะเลกันตัง และในสมัยรัชกาลที่ 6 ย้ายไปตั้งเมืองใหม่อีกครั้งที่ตำบลทับเที่ยง

สมัยกรุงศรีอยุธยา ตรังเป็นเมืองขึ้นนครศรีธรรมราช เป็นเมืองท่าสำคัญด้านฝั่งทะเลตะวันตกหรือทะเลอันดามัน เรือสินค้าจากต่างประเทศมาแวะจอดทอดสมอ เพื่อขนส่งสินค้าหรือเดินทางต่อไปยังฝั่งทะเลตะวันออก หลักฐานจากเพลงกล่อมเด็กหรือเพลงร้องเรือชาวใต้ฝั่งตะวันออก เช่น สงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช มักกล่าวว่า เมื่อเดินทางท่องเที่ยวไปเมืองตรังแล้วอย่าลืมซื้อข้าวของจากต่างประเทศไปฝากด้วย ดังเนื้อเพลงที่ว่า

ไปตรังเหอ	น้องสั่งคำพ่อคือवाद
ชื่อหลุ่มชื่อถาด	ชื่อโตกกับแม่ขัน
ยังสิ่งหนึ่งเล่าพ่อใจดี	ชื่อหิวฝากน้องสักสองอัน
ชื่อร่มคันสั้น	ฝากน้องสักคันเดียว...เหอ

คำควรรู้

- หลุ่ม** ภาชนะรูปกลมทรงเตี้ย มีฝาครอบ มีหูภายใน มีถาดของสูงรองเป็นชั้นๆ ชาวใต้ใช้ใส่ข้าว กับข้าว และของหวานไปถวายพระ ทำนองเดียวกับปิ่นโต ภาคกลางเรียก ตะลุ่ม
- โตก** ถาดขอบแผ่เชิงสูงคล้ายพาน นิยมใช้จัดสำหรับกับข้าวเหมือนภาคเหนือ
- แม่ขัน** ชั้นทองแดงผสมเงินขนาดใหญ่ ถ้าขนาดเล็กเรียกว่า ชั้นลงหิน

ตรัง เมืองหน้าด่าน

หลักฐานจากทำเนียบเมืองนครศรีธรรมราชกำหนดให้เมืองตรังเป็นหนึ่งในเมือง 12 นักษัตริย์ ขึ้นต่อนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเมืองพระยามหานคร ตรา นักษัตริย์ประจำเมืองตรัง คือ ตราม้า (มะเมีย) มีผู้ให้ความเห็นว่าสาเหตุที่ได้ตรานี้เพราะตรังเป็นเมืองหน้าด่านและเป็นเมืองท่าฝั่งตะวันตก คอยพึ่งเหตุการณ์ แล้วเป็นม้าใช้รายงานข่าวสารไปยังนครศรีธรรมราช

การเคลื่อนย้ายชุมชนเมืองตรังดังกล่าวข้างต้นมีข้อสังเกตว่า ก่อนมีการตั้งเมืองตรังที่ควนธานี บริเวณหนึ่งที่น่าสนใจคือ บ้านโคกปลา อาจหมายถึงปลับปลาเจ้าเมือง แถมมีคลองเรียงคลองเมือง มีเค้าหน้าศึกษาว่ามีชุมชนตั้งอยู่ที่นั่นมาก่อน ส่วนการตั้งเมืองที่ควนธานีนั้น มีศาลหลักเมืองปรากฏอยู่ทุกวันนี้

มรดกทางวัฒนธรรม

ในอดีต ทรงได้รับมรดกทางวัฒนธรรมจากต่างชาติ เช่น อินเดีย ทมิฬ จีน ในยุคแรกอินเดียมีบทบาทสำคัญมาก เพราะนอกจากชาวภารตะจะเดินทางมาสู่เอเชียอาคเนย์เพื่อค้าขายแล้ว ยังได้เผยแพร่วัฒนธรรมด้านศาสนา คือ ศาสนายินดู และศาสนาพุทธ ตลอดจนถึงตัวอักษรและภาษา ได้แก่ อักษรปัลลวะ ภาษาบาลีและสันสกฤต ตัวอย่างหลักฐานทางโบราณคดี เช่น พระพิมพ์ดินดิบอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 มีเป็นจำนวนมาก มักพบตามถ้ำ เขตอำเภอห้วยยอดและอำเภอเมืองตรัง เช่น ถ้ำเขาสมอ เขาลำกูรา และเขาปินะ จาก จดหมายระยะทางไปตรวจราชการแหลมมลายู ร.ศ. 121 ของ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเล่าเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น เมื่อเสด็จถึงอำเภอเขาขาว หรืออำเภอห้วยยอดปัจจุบันว่า

“ปากถ้ำสูงกว่าพื้นดินสัก 8 วา เป็นผาชัน เขาต้องทำบันไดให้ขึ้น 2 ชั้น ให้ถ้ำพื้นลึกลงไป ถามผู้ใหญ่บ้านผู้นำทางว่าพิมพ์พระอยู่ที่ไหน เขานำไปที่ซอกหิน หยิบขึ้นมาให้เป็นองค์ๆ วางอยู่บนหินเฉยๆ แห้งดี ไม่ขึ้น หาได้ถมซบซ้อนจนต้องขุดเช่นวัดหารไม้ น่ากลัวจะเป็นของเก็บไว้เอาวางรับเสด็จ

“ถามเขาว่าที่อื่นมีอีกถ้ำไม่ เขาบอกว่ามี ซึ่งไปตามช่องถ้ำสูงๆ พวกเราขึ้นเที่ยวได้มาบ้าง แห้งแตกบ้าง ขึ้นเปียกบ้าง เขาว่าเงินขุดขึ้นค้างคาได้ขึ้นมาเอาขึ้นไว้ตามซอกหิน รวมเทวรูปที่ได้ 5 ชนิดคือ 1. รูปพระโพธิสัตว์สี่กรนั่งขัดสมาธิ 2. รูปอย่างเดียวกันแต่ขนาดย่อม 3. รูปพระโพธิสัตว์สองกรนั่งห้อยพระบาท 4. รูปพระโพธิสัตว์สองกรยืน 5. รูปอย่างเดียวกันแต่องค์เล็ก”

สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงแสดงความคิดเห็นไว้ว่า เดิมเมืองตรังได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย ภายหลังมีกลุ่มชนที่นับถือศาสนาอิสลามเข้ามา จึงมีผู้นำพระพุทธรูปไปซ่อนไว้ในถ้ำต่างๆ

เส้นทางการติดต่อระหว่างฝั่งทะเลตะวันตกกับตะวันออก โดยผ่านเมืองตรังเคยมีความสำคัญไม่น้อย คือ เริ่มต้นจากปากแม่น้ำตรัง อำเภอกันตัง ปัจจุบันผ่านควนธานี ท่าจีน ลำกูรา ห้วยยอด จนเข้าสู่เขตนครศรีธรรมราชที่อำเภอทุ่งสง เส้นทางนี้ไทยเคยใช้ขนส่งสินค้า โดยเฉพาะช้างจากตรังและ

นครศรีธรรมราชไปถึงอินเดียและลังกา และที่เกาะลิบงของอำเภอกันตัง เป็นจุดสำคัญในการลำเลียงช้างลงเรือสำเภานขนาดใหญ่ไปสู่จุดหมายปลายทาง

จากควนธานี กันตัง สู่ทับเที่ยง

หลักฐานจากทำเนียบเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวไว้ว่า พ.ศ. 2354 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงตั้งพระอุไทยราชธานี (ม่วง) ถือคักดินา 1,600 ไร่ เป็นผู้ปกครองเมืองตรัง เจ้าเมืองตรังท่านนี้เป็นผู้สร้างเมืองตรังที่ควนธานี มีข้อสังเกตว่าก่อนหน้านี้มีเจ้าเมืองตรังอยู่แล้ว คือพระยาตรัง (สีโหน) ท่านอาจเป็นเจ้าเมืองตรังที่ควนธานีเดิม หรือที่เมืองตรังภูรา (ตรังคปุระ) ตรงบ้านลำภูราปัจจุบัน

สมัยพระยานครศรีธรรมราช (น้อย)

พระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชและหัวเมืองต่างๆ ระหว่าง พ.ศ. 2352 ถึง พ.ศ. 2381 ท่านให้ความสำคัญแก่เมืองตรังมาก เพราะตรังเป็นเมืองหน้าด่าน และเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ครั้งเคยเป็นที่ตั้งทัพรบศึกพม่าคราวสงครามเมืองถลาง และคราวที่ตนกูหะหมัดสัดัดตนกูหะหมัดอาเกบ และหวันมาลี โจรสลัดเกาะยาวถือโอกาสเข้าตีเมืองตรัง เพราะเจ้าเมืองและข้าราชการผู้ใหญ่ไปถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีสุลาไลย สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ภายหลังพระยานครศรีธรรมราชและพระยาสงขลา ร่วมกันปราบกบฏหัวเมืองมลายู จนเหตุการณ์สงบลง

หลังจากพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ถึงแก่กรรมแล้ว เมืองตรังตกอยู่ในสภาพทรุดโทรมชั่วระยะหนึ่ง และได้รับการทะนุบำรุงอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่สำคัญคือ พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตและผู้ว่าราชการเมืองตรัง ได้สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่เมืองตรังเป็นอันมาก พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเป็นผู้กราบทูลให้ย้ายเมืองตรังจากควนธานีไปตั้งใกล้ปากน้ำฝิ่งกันตังอย่างเมืองป็นัง เพื่อสะดวกต่อการ

ติดต่อกับชายกับต่างประเทศ

เมื่อ พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เสด็จพระราชดำเนินมณฑลปักษ์ใต้ ทรงเห็นว่าเมืองตรังอยู่ที่กั้นตั้งยังไม่เหมาะสม เนื่องจากเป็นที่ลุ่ม น้ำทะเลท่วมถึง และตำแหน่งเมืองไม่เป็นศูนย์กลางของจังหวัด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองตรังไปตั้งใหม่ที่ตำบลทับเที่ยง อำเภอบางรัก หรืออำเภอเมืองตรังปัจจุบัน

สวนจันทร์เทศ พริกไทย สวนยางพารา และศรีตรัง

ทับเที่ยงในอดีตอุดมสมบูรณ์ด้วยสวนเครื่องเทศและยางพารา ต่างไปจากหัวเมืองอื่นในภาคใต้ด้วยกัน คือ พริกไทยและจันทร์เทศ ดังตอนหนึ่งจากจดหมายเหตุของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จเมืองปักษ์ใต้เมื่อ ร.ศ. 128 ว่า

“เวลาบ่ายไปดูสวนจันทร์เทศ ต้นจันทร์เทศปลูกปนกันอยู่กับต้นกล้วย แต่แรกดอกและเมล็ดจันทร์เทศเป็นสินค้าไม่มีราคา ขายได้หาบละ 80 เหรียญเท่านั้น ราษฎรจึงพากันตัดต้นจันทร์เทศเสียมาก ปลูกอื่นๆ แทน นอกจากเมล็ดในที่ใช้ทำยาและรับประทานกับหมากแล้ว เปลือกนอกก็รับประทานได้ เมื่อสดๆ มีรสเปรี้ยวฝาด แต่ตำเป็นส้มรสฝาด ออกจะหาย คงมีแต่รสเปรี้ยวอยู่หน่อย และมีกลิ่นหอมปนอยู่ นับว่าเป็นอันสำเร็จอาหารกินได้

“วันอังคารที่ 18 เวลาเช้า 4 โมงเศษ ออกจากทับเที่ยงโดยรถโมเตอร์ ลงไปทางตลาดบางรักแล้ว เลี้ยวทางขวามาตามถนน ซึ่งในตอนแรกๆ ผ่านสวนพริกไทยแล้วจึงเข้าป่าละเมาะ”

ปัจจุบันมีต้นจันทร์เทศอยู่บ้าง แม้แต่ชื่อสวนจันทร์ก็ยังปรากฏอยู่ สวนพริกไทยนั้นเลิกทำไปนานแล้ว ภายหลังมีกาแพกับโกโก้เข้ามาอีก แต่ที่สำคัญมากที่สุดคือ ยางพารา ผู้เริ่มต้นนำยางพาราเข้ามาสู่จังหวัดตรังหรือเมืองไทยครั้งแรกคือ พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี โดยลอบนำเมล็ดยางมาจากมลายู เพราะขณะนั้นหัวเมืองมลายูอยู่ในความควบคุมของอังกฤษ มีความเข้มงวดเรื่องการนำเมล็ดยางออกนอกประเทศ

คุณป้าวิลาศ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต เหลนพระยารัษฎาฯ เคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า คุณพ่อของท่าน คือ พระสถลสถานพิทักษ์ หลานพระยารัษฎาฯ ก็มีส่วนนำเมล็ดยางมาจากหัวเมืองมลายู คือ ลอบบรรจุลงในกล่องขนมปัง จากนั้นพระยารัษฎาฯ ก็ส่งเสริมให้ปลูกยางพารากันเป็นที่แพร่หลาย ทำรายได้ให้แก่จังหวัดตรังและประเทศชาติอย่างมหาศาล ปัจจุบันยางพาราต้นแรกยังอนุรักษ์อยู่ ณ อำเภอกันตัง

นอกจากยางพาราแล้ว พระยารัษฎาฯ ยังได้นำต้นศรีตรังมาจากหัวเมืองมลายู ต้นไม้นี้จัดอยู่ในตระกูล Bignoniaceae พระยารัษฎาฯ เป็นผู้ตั้งชื่อว่า “ศรีตรัง” เริ่มปลูกที่เมืองตรังเป็นครั้งแรก มีผู้เล่าว่าต้นเดิมปลูกที่หน้าสถานีตำรวจภูธร อำเภอเมืองตรังปัจจุบัน เวลานี้คงมีขึ้นลูกหลาน ออกดอกสีม่วงสดสวย เป็นไม้ดอกประจำเมืองตรังมาจนทุกวันนี้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ยังนำไปเป็นต้นไม้ประจำสถาบันอีกด้วย

บทสรุป

จังหวัดตรังมีประวัติที่น่าสนใจและน่าศึกษาอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม หลักฐานทางโบราณคดีจากร่องรอยของชาวอินเดียยังมีให้เห็นอยู่

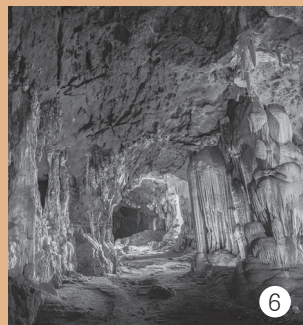
นอกจากนี้ศาสนาอิสลามยังเผยแผ่เข้ามาในบริเวณนี้ ปัจจุบันมีอิสลามิกชนที่อาศัยอยู่แถบอำเภอปะเหลียนและอำเภอกันตังจำนวนมาก เนื่องจากในอดีตตรังมีความเชื่อมโยงกับหัวเมืองมลายูแถบทะเลอันดามัน

ส่วนชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นริมทะเล และค่อยๆ ครอบครองธุรกิจต่างๆ รวมทั้งยึดมั่นศรัทธาในความเชื่อและศาสนา ทุกปีชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนมีการจัดงานกินเจและทรงเจ้าเป็นพิธีใหญ่โต

ชุมชนเมืองตรังค่อยๆ พัฒนาก้าวหน้ามาตามลำดับ แต่ร่องรอยหลักฐานในอดีตยังท้าทายผู้สนใจให้ศึกษาค้นคว้าอยู่ทุกเมื่อ

1. เสาหึงหรือกระโถมไฟที่เกาะปากน้ำเมืองตรัง
2. เหมืองแร่และเรือขุดแร่ที่อำเภอห้วยยอด
3. ขวานหินขัด หลักฐานทางโบราณคดีที่พบตามถ้ำในจังหวัดตรัง
4. สุขศาลาเมืองตรังในอดีต
5. ที่ว่าการอำเภอกันตรังหลังเก่า
6. ถ้ำเขาบินะ อำเภอห้วยยอด

พระยาตรังมีอัจฉริยะทางกวีไม่แพ้ศรีปราชญ์

พระยาตรัง

ผู้มีคารมไม่แพ้ศรีปราชญ์

พระยาตรัง (เขียนเป็นพระยาตรังค์ก็มี) หรือพระยาตรังคภูมาภิบาล เป็นนามบรรดาศักดิ์ของเจ้าเมืองตรัง และเป็นกวีเอกท่านหนึ่งแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ท่านมีชีวิตอยู่ตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสินมหาราชจนถึงรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประวัติของท่านนี้ไม่ปรากฏชัดเจนนัก บางท่านเรียกว่า “พระยาตรังสีไหน” เพราะมีคารมโวหารไม่แพ้ศรีปราชญ์ ทำให้ผู้อ่านสงสัยว่า “สีไหน” กันแน่ (“สี” เขียนตามเสียงพูด) ท่านจึงได้ชื่อว่าพระยาตรังสีไหนด้วยสาเหตุดังกล่าว แต่ชวannonครศรีธรรมราช เช่น ชวนอาเทศคดี (กลอน มัลลิกะมาส) บอกว่าพระยาตรังมีชื่อเดิมว่า จันท์ ต่อมาเรียกท่านว่า ศรีจันท์ ท่านเองเดียวกับเรียกศรีปราชญ์ ศรีมโหสถ และศรีปรีชา

พระยาตรังมีความเชื่อและทะนงในความเป็นกวีของตนเองสูงมาก ถึงกับกล่าวไว้ในโคลงนิราศตามเสด็จลำน่าน้อย ว่า

กรุงศรีธรรมราชหม้าย	เมธิ พ้อฮา
แสวงอโยธยาชู	คู่พร้อง
เฉลิมบาทนฤบดี	โดยเสด็จ เคิกเฮ
นิราศเรื่องห้องหน้า	ณรงค์

จากความในสองบาทแรก ท่านบอกวannonครศรีธรรมราชหนักปราชญ์หรือกวีเป็นคู่แข่งไม่ได้ ทางกรุงศรีอยุธยา (คือกรุงเทพฯ) มีกวีอยู่มาก จึงใคร่มาเป็นคู่แข่งด้วย

เล่ากันว่าเมื่อพระยาตรังจะแต่งบทกวีต้องเสกมนตร์เสียก่อนว่า “ตรังเอ๋ย เทวดานิมนต์มาเกิด” บทกวีพระยาตรัง โดยเฉพาะโคลงต้นและโคลง

สี่สุภาพล้วนมีโวหารคมคาย ลึกซึ้ง และโลดโผนทำนองเดียวกับศรีปราชญ์ และนายนรินทรธิเบศร์ (อิน)

พระยาตรังเป็นบุตรของออกพระศรีราชสงครามราชภักดี (เยาว์) ปลัดเมืองนครศรีธรรมราช ปลัดเมืองท่านนี้เป็นบุตรพระยาสุรินทราชา (จันทร์) อุปราชเมืองนครศรีธรรมราชและผู้สำเร็จราชการหัวเมืองตะวันตก มารดาพระยาตรังชื่อหม่อมแจ่ม เป็นธิดาเจ้าพระยานคร (พัฒน์) ซึ่งเป็นพระญาติกับกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ

พระยาตรังเริ่มเรียนหนังสือที่วัดท่ามอญ ปัจจุบันคือ วัดศรีทวี ต่อมาบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดหน้าพระลาน ซึ่งเป็นวัดที่มีชื่อเสียงด้านการศึกษาของนครศรีธรรมราชสมัยนั้น

จากนั้นสามเณรลาสิกขาออกไปรับราชการในตำแหน่งใดไม่ปรากฏชัดเจน ต่อมาได้พบรักกับเจ้าหญิงเกษณี ธิดาของเจ้านราสุริยวงศ์ ซึ่งเป็นพระเจ้าหลานเธอในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และได้รับพระบัญชาให้ออกไปครองเมืองนครศรีธรรมราชแทนเจ้าพระยานคร (หนู)

ในระหว่างที่เจ้านราสุริยวงศ์ครองเมืองนครศรีธรรมราชนี้เอง พระยาตรังได้พบกับเจ้าหญิงเกษณีครั้งไปเที่ยวหาวิบูลย์สิงขร ณ เทือกเขาหลวง หรือบนเขาขุนพนม ดังเพลงยาวตอนหนึ่งของพระยาตรังที่แสดงความรู้สึกของตนว่าหมายุ่งดอกฟ้า

ยิ่งห้ามใจอย่าไฝวงศาสสูง
แต่เวียนหวังอยู่มิฟังวิญญานไป

ใจยิ่งจุงใจตรึกนี้หนักใจ
นี้ใครใช้หรือจึงครุ่นหวิครวญ

ครั้นเจ้านราสุริยวงศ์ทรงทราบว่ามีการลอบส่งเพลงยาวก็ทรงพระพิโรธ แต่เนื่องจากพระยาตรังมีบารมีญาติผู้ใหญ่ทั้งคุณปู่และคุณตาคุ้มครอง จึงได้รับโทษเพียงถูกคุมขัง จนกระทั่งเจ้านราสุริยวงศ์ทรงพระประชวรหนัก ถึงแก่พิราลัย (พ.ศ. 2319) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายครอบครัวและเชิญพระศพไปพระราชทานเพลิงที่วัดบางยี่เรือ กรุงเทพมหานคร พระยาตรังจึงพ้นโทษตั้งแต่บัดนั้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้นครองราชย์ พระยาตรังเข้าไปถวายตัวรับราชการในกรุงเทพฯ โดยพักอาศัยกับคุณลุง คือ พระยาภักดีภูธร (จิม) ต่อมาพระยาตรังได้แต่งงานกับเจ้าหญิงเกษณีสมความตั้งใจ ทั้งนี้เพราะได้รับการสนับสนุนจากญาติผู้ใหญ่ฝ่ายมารดา

พระยาตรังได้เป็นเจ้าเมืองตรังในสมัยรัชกาลที่ 1 เข้าใจว่าเมืองตรังตั้งอยู่ที่โคกพลา หรือโคกพลับพลา บางท่านสันนิษฐานว่าอยู่ที่บ้านนาแขก เขตตำบลนาโต๊ะหมิงปัจจุบัน ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 2 ตัวเมืองตรังย้ายไปตั้งอยู่ที่ควนธานี ช่วงพระยาตรังครองเมืองตรังนั้น เมืองตรังเป็นเมืองขึ้นตรี เคยขึ้นกับนครศรีธรรมราช แต่เนื่องจากเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ไม่พอใจที่พระยาตรังพรรณานาบทพิศวาสถึงเจ้าหญิงเกษณีซึ่งเป็นพระญาติของท่านอย่างเปิดเผยในบทบาทนี้ ทำให้ท่านขายหน้า ทางกรุงเทพฯ ทราบเรื่องนี้จึงหาทางป้องกัน โดยโปรดเกล้าฯ ให้เมืองตรังขึ้นตรงกับกรุงเทพฯ ภายหลังเมื่อพระยาตรังเดินทางกลับไปอยู่กรุงเทพฯ แล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้เมืองตรังขึ้นกับนครศรีธรรมราชตามเดิม

ช่วงนั้นพระยาตรังมีภรรยาสองคน ทั้งคู่พำนักอยู่ที่นครศรีธรรมราช เพราะใกล้ชิดกับญาติพี่น้อง จึงไม่ได้ตามสามีไปอยู่เมืองตรัง ดังพระยาตรังกล่าวไว้ในเพลงยาวว่า

ก็เอนกายลงสบายในไสยศ ด้วยขวัญเนตรจำเริญสุโมสร
 ส่วนสองสุดเสน่ห์รั่ำรำพันวอน จะอยู่นครเยี่ยมญาติและมาตุคุณ

เนื่องจากพระยาตรังมีนิสัยเจ้าชู้ จึงมีภรรยาหน้าอีกคนที่เมืองตรัง เล่ากันว่าภรรยาหน้าผู้นี้หนีตามชู้ไป ชายชู้เขียนกลอนเยาะเย้ยว่า

ไม่ดีจริงไม่พานารีจร ข้ามห้วยข้ามสิ่งขรชะง่อนผา

พระยาตรังอ่านแล้วก็เดือดดาลยิ่งนัก และเขียนกลอนโต้ตอบทันทีว่า
 ไม่เก่งจริงเราไม่พานารีกลับ จะเขียนพอให้ยบัลงกับหวาย

ในที่สุดชายผู้ถูกสำเร็จโทษ เป็นผลให้พระยาตรังถูกเรียกตัวเข้า
กรุงเทพฯ และได้เข้ารับราชการอยู่ในสังกัดกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

พระยาตรังรับราชการจนกระทั่งถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว จึงกราบถวายบังคมลากลับไปอยู่บ้านเกิด คือ นครศรีธรรมราชจนถึง
แก่อนิจกรรม สาเหตุที่ถึงแก่อนิจกรรมเล่ากันว่า เนื่องจากชายผู้ของนางจิม
ซึ่งเป็นภรรยาบ่อยอีกคนหนึ่งลอบใช้อาวุธปืนยิงพระยาตรังที่บ้านนาทราย

ผลงานวรรณกรรมของพระยาตรังที่ปรากฏในปัจจุบัน เช่น เพลงยาว
พระยาตรัง เพลงยาวนมัสการพระบรมธาตุ นิราศไปตรัง แต่งเมื่อครั้งไป
วางตราเป็นเจ้าเมืองตรัง โคลงดั้นนิราศตามเสด็จลำน้ำน้อย แต่งเมื่อตามเสด็จ
รัชกาลที่ 1 ไปตีทวาย พ.ศ. 2330 โคลงนิราศพระยาตรัง หรือ โคลงนิราศ
ถलग แต่งเมื่อต้นรัชกาลที่ 2 คราวพ่ายกทัพมาตีเมืองถलग และ โคลงดั้น
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ตัวอย่าง โคลงดั้นนิราศตามเสด็จลำน้ำน้อย

รีบริดโดยบทัน

บรรหาร

เห็นท่าอัมพวาพวง

แน่น้อง

คลองมอญท่านางสนาน

สนุกนี้หน่วง จิตเอย

หลากลับเห็นจ้องจ้อง

จ่อใจฯ

เมิลหมู่หมากม่วงพร้าว

พรวนทราง

พลับลำไยลึงสาด

สะท้อน

มะหาดมะหวดปราง

ปริงเงาะ

ตูมตะโกกั๊ก่อน

ขบขุ่นฯ

ตัวอย่าง โคลงนิราศพระยาตรัง

เรียมมาลุด้าว

ดาวคะนอง แล้วแฮ

เชิญเทพนำสารสนอง

ข่าวเจ้า

ดาวนามคะนองหมอง

ดาวฤกษ์ บนนา

ด้อยุดอกกอย่าคร่ำ

โคกร้อนรุ่มถวิลฯ

วัดราชบูรณะเบื้อง
นามราชฤทธาชาติ
อ้าแม่โพธิ์ไฉน
เหมือนนราชให้เรียมร้าง

บุญใคร ทำนา
สืบสร้าง
นะนาฏ เรียมเอย
ไปรู้วันสม

ชุมนุมวรรณกรรมพระยาตรัง รวมบทกลอนและโคลงสำนวนเยี่ยมของพระยาตรัง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือ “นายแก้ว”

“นายแก้ว” กับเมืองตรัง

“นายแก้ว” คือพระนามแฝงของพระมหาธีรราชเจ้า ขณะนั้นพระองค์ดำรงพระยศเป็นสยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จหัวเมืองปักชั้ใต้พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมชนกนาถ และทรงพระนิพนธ์เรื่อง จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักชั้ใต้ ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2452) โดยใช้พระนามแฝงดังกล่าว การเสด็จหัวเมืองปักชั้ใต้ครั้งนั้นเป็นสมัยที่เมืองตรังตั้งบ้านเมืองอยู่ที่กันตัง โดยพระสถลสถานพิทักษ์เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด และพระยารัษฎานุ เป็นสมุหเทศาภิบาล

จดหมายเหตุนี้ “นายแก้ว” ทรงพระราชนิพนธ์ในทำนองเป็นราชบริพารคนหนึ่ง โดยใช้คำแทนพระองค์ว่า “ผม” จำนวนจดหมายมี 12 ฉบับ ฉบับแรกลงวันที่ 8 เมษายน ร.ศ. 128 เริ่มทรงพระราชนิพนธ์ตั้งแต่เสด็จออกจากกรุงเทพฯ โดยทางชลมารค นับจากจังหวัดชุมพรเป็นต้นมา และจบฉบับสุดท้ายเมื่อเสด็จลงเรือกลาง ออกจากนครศรีธรรมราชถึงกรุงเทพฯ โดยลงวันที่ 31 พฤษภาคมปีเดียวกัน

พระราชนิพนธ์ดังกล่าวนี้อัญเชิญเฉพาะบทประทับ ณ เมืองตรังเท่านั้น คือระหว่างวันที่ 8-17 พฤษภาคม พ.ศ. 2452 เป็นจดหมายเหตุฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 โดยคัดมาเป็นตอนๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นกระจกเงาส่องให้เห็นบ้านเมืองตรังสมัยนั้นเป็นประการสำคัญ

การสวมเสื้อเข้าเฝ้า

“สังเกตว่าราษฎรที่มาดูโดยมากสวมเสื้อทั้งชายหญิง ผมทราบว่าเป็นธรรมเนียม พวกผู้หญิงเมืองนี้ถ้าจะไปตลาดต้องสวมเสื้อ โรงรับจ้างเย็บจักร

ที่นั่นมีอยู่ตั้งยี่สิบโรง ซึ่งเป็นพยานอยู่ว่า คนชาวเมืองตรังพอใจสวมเสื้ออยู่มาก กล่าวขึ้นถึงพลเมืองสวมเสื้อทำให้ผมนึกออกขึ้นมาว่า

“ผมลืมนำไปว่าที่ภูเก็ต ไปตามถนนเห็นจีนสวมเสื้อเดินถนนอยู่มาก สืบได้ความว่าเจ้าคุณเทศฯ มีคำสั่งว่า ถ้าจีนจะเข้าไปที่ตลาดต้องสวมเสื้อ ท่านอธิบายเองว่า การที่บังคับให้คนจีนสวมเสื้อเข้าไปตลาดเช่นนั้น เป็นเครื่องป้องกันการวิวาทและชกต่อยกัน เพราะถ้าวิวาทกันก็จำจะต้องฉีกเสื้อกัน เมื่อเสียดายเสื้อก็วิวาทกันน้อยลง ต่อเมื่อแค้นเต็มทีจึงทนยอมลงทุนเสียเสื้อได้”

การทำนา

“เจ้าคุณรักษาท่านว่า ในชั้นต้นแนะนำให้ทำนา ไม่ใคร่จะยอม จำต้องมัด ผู้ที่ถูกบังคับให้ทำนาเช่นนี้ก็เกิดมีเสียงบ่นกันอยู่บ้างว่า ท่านจับเรามามัดให้ทำนา พอข้าวสุกท่านก็จะมาเก็บเอา แต่ครั้นข้าวสุกแล้วไม่เห็นท่านเจ้าเมืองมาเก็บข้าวเอาเสียเอง จึงรู้สึกที่ท่านบังคับให้ทำนาเพื่อประโยชน์ของตนเอง จึงเกิดความนิยมชวนกันทำนามากขึ้น”

การเคารพ

“อีกอย่างหนึ่งผมสังเกตว่า ราษฎรคำนับเป็นโดยมาก ผมทราบว่าได้สั่งสอนไว้นานแล้ว คำนับกันเสียจนถึงดี ไม่ใช่คำนับแต่เฉพาะเวลาที่ยืนๆ อยู่นั่งๆ อยู่ก็คำนับ แต่เมื่อความตั้งใจเขาดีอยู่แล้วก็ไม่ควรจะยืมเยาะหัวเราะเย้ยเขา แต่ยังมีคนคำนับแกงอยู่อีกพวกหนึ่ง คือตำรวจภูธร ทูลกระหม่อมได้ทรงรับวันทยาอุธรวันละก็สิบครั้งนับไม่ถ้วน คือไม่เฉพาะแต่ผ่านหน้าแถวหรือยามไปถึงประทับอยู่ก็บิที่ พอทรงเสลียวพระพักตร์ไปทางไหน ตำรวจที่ยืนอยู่ทางนั้นก็วันทยาอุธ จนกว่าจะหันพระพักตร์ไปที่อื่นจึงจะเรียบบูธ

“ถ้าเสด็จอยู่ในพลับพลา ทรงพระราชดำเนินผ่านแวบไป ถ้าแม้ยามตำรวจตลอดแลเห็นพระองค์ทางช่องใดๆ ก็วันทยาอุธ เยี่ยมพระเกลก็วันทยาอุธ ดูเหมือนจะคอยจ้องวันทยาอุธอยู่ทุกที เห็นจะเป็นเพราะพึงจัดเปลี่ยนแปลงเป็นตำรวจภูธรขึ้นใหม่ๆ จึงเคร่งนัก เดิมเคยเป็นพลตระเวนเท่านั้น”

มโนห์รา

“เจ้าคุณรัชฎาเล่าว่า เมื่อแรกๆ ท่านมาเป็นเจ้าเมืองตรังนี้ เป็นธรรมเนียมผู้ชายไปชอลูกสาว ฝ่ายบิดามารดาถามก่อน 2 ข้อ คือรำมโนห์รา เป็นหรือไม่กับขโมยกายเป็นหรือไม่ ถ้าไม่เป็นทั้ง 2 อย่าง ไม่ยอมยกลูกสาวให้ เพราะบิดามารดาของผู้หญิงแลไม่เห็นว่าจะเลี้ยงเมียได้อย่างไร

“เวลาค่ำเสวยแล้วได้ทอดพระเนตรมโนห์ราพิเศษ ซึ่งจัดขึ้นมามีถวายบนเนินหน้ามุขตำหนักเป็นโรงผลม เพราะฉะนั้นมีตัวนายโรง 2 คน ตัวตีๆ อีก 3 คน พราน 2 คน และยังมีพวกกระแะ และอื่นๆ รวมเบ็ดเสร็จเห็นจะได้สัก 30 คน แต่ถึงโรงใหญ่เท่านี้ ค่าหาก็ 2 บาทเท่านั้น ถ้าเป็นละครบางกอกก็ตาย แต่มโนห์ราพอแล้ว เพราะไม่ต้องซื้ออะไรกิน ไปไหนชาวบ้านต้องเลี้ยงตลอดทาง รวากับเจ้าหรือขุนนางผู้ใหญ่

“ในโรงที่เล่นถวายเมื่อคืนนี้ มีตัวเก่าอยู่ 2 คน คือ นายขาวคน 1 นายคลั่งคน 1 นายขาวนั้นเจ้าคุณรัชฎาท่านใช้ติดตัว ครั้งนี้ได้ตามเสด็จและรับใช้เดินโต๊ะเสวยตั้งแต่เข้าเขตระนองมา เป็นคนคล่องดีมาก ได้เลิกรำมานานเสียแล้ว ฟังมาจับรำถวาย แต่ก็ยังรำดีมาก นายคลั่งนั้นเจ้าคุณรัชฎาก็ได้เคยใช้เป็นทนายสนทอยู่เหมือนกัน ภายหลังจากเจ้าคุณไปเป็นกำนัน แต่ไม่พอใจได้ลาออกจากตำแหน่งกำนัน ออกไปเล่นมโนห์ราตามเดิม

“นายคลั่งเป็นคนช่างพูดมาก เจ้าคุณรัชฎาท่านเล่าว่าเมื่อลาออกจากตำแหน่งกำนัน ในกรมหลวงดำรงได้รับสั่งถามว่าเพราะเหตุไรจึงลาออก

“นายคลั่งทูลชี้แจงว่า เป็นกำนันที่ไหนจะสู้มโนห์ราได้ อายว่าแต่จะให้ เป็นกำนันเลย ถึงแม้จะให้ เป็นนายอำเภอหรือเจ้าเมือง หรือเทศาภิบาลไม่ต้องการสู้เป็นมโนห์ราไม่ได้ เป็นมโนห์ราจะฆ่าคน เขียนคน หรือทำอะไรก็ได้เท่าเทศา (คือภายในโรงมโนห์ราเวลาเขาเป็นนายโรง อำนาจเขาเต็มที่ แต่เขาตีกว่าเทศายังมีคนถอดได้ ตัวเขาไม่มีใครถอดได้เลย)”

ลูกจัน¹

“ตอนบ่าย 5 โมงล่วงแล้ว จึงทรงรถไปทอดพระเนตรสวนจันทน์เทศของจีนเนียนเต็ก ซึ่งอยู่ไม่ห่างพลับพลานี้สัก ตั้งแต่เกิดมาผมก็ฟังจะเคยเห็นต้นจันทน์เทศวันนี้ ผมต้องรับว่าผิดกับความคาดหมาย คือเข้าใจว่ารูปร่างจะคล้ายกับผลจันท์ แต่ความจริงต้นจันทน์เทศนั้นเป็นพุ่มเตี้ยๆ ผลกลมๆ พอกำในมือได้

“เมื่ออ่อนสีเหลืองอ่อนค่อนข้างจะโศก ผลแก่สีเหลืองจัดจนใกล้สีแดงเปลือกแข็งอย่างหมาก และเป็นสองกาบประกบกัน พอผลสุกเต็มที่ เปลือกแตกแยกออกแลเห็นดอกซึ่งเป็นสีแดงแก่ มีกลิ่นหอมอย่างจันทน์เทศที่กินกับหมาก แต่กลิ่นไม่แรงเท่า

“ภายในดอกอีกทีหนึ่งมีเมล็ดขนาดราวๆ ผลเกล็ด ผ่าเมล็ดนี้จะถึงเมล็ดในอีกชั้นหนึ่ง เมล็ดในนี้ คือ ที่กินกับหมากและใช้ผสมยา ดอกกับเมล็ดส่งไปขายเมืองนอก เมื่อแรกได้ราคาหาบละ 80 เหรียญ แต่เดี๋ยวนี้ราคาตกลงไปมาก ขายได้เพียงหาบละ 8 เหรียญเท่านั้น เปลือกนอกไม่มีราคาซื้อขายแต่กินได้เหมือนกัน เวลาผลสุกมีรสเปรี้ยวแกมฝาดนิดๆ และผลออกจะมีกลิ่นหอมอย่างจันทน์เทศบ้างนิดๆ ผมเคยเห็นเขานำไปแช่อิ่ม แต่ยังไม่เคยกิน จึงบอกไม่ได้ว่าที่แช่อิ่มแล้วจะกินเป็นอย่างไร นายเกื้อรับอาสาบอกแทนว่า ถ้ากินก็คงอิมเท่านั้น ผมขอมว่าจะเห็นไม่ไกลความจริงนัก แต่ดำเนินลัมตำก็พอใช้ได้ คือ รสฝาดหายไป คงอยู่แต่เปรี้ยวกับหอม”

ควน

คำว่า “ควน” นี้ ใช้ตรงกับคำว่า “มอ” ของชาวบางกอกคือเขาย่อมๆ หมูบ้านตามแถบนี้จะมีชื่อควนนั้นควนนี้หลายแห่ง มีแห่งหนึ่งที่ได้ถนัด คือ บ้านควนปริง นายกำนันตำบลนี้เป็น “แขก” ชื่อ เจ๊ะคง ได้ถามว่าพูดแขกได้หรือไม่ ตอบตรงๆ ว่า “หม่าย”

¹ ลูกจัน (ปัจจุบันราชบัณฑิตเขียนเป็น จันทน์เทศ)

อ้ายโล้ง

“ที่อำเภอบางรักกับอำเภอเขาขนาวงี้ มีออฟฟิต²โทรศัพท์แห่งละหลัง เจ้าคุณรักษาเล่าว่า แต่แรกพวกพนักงานเรียกออฟฟิตโทรศัพท์ว่า ‘โรงเซ่น’ (คือออกจากคำ สะเตชั่น) ครั้นต่อมาบัดนี้เปลี่ยนเรียกว่า ‘บพิตร’ หมัดแล้ว (คือออกจากคำออฟฟิศ) เดิมเวลาก่อนจะพูดโทรศัพท์ต้องตะโกนว่า ‘อ้ายโล้ง’ (Hello) เพื่อจะให้เป็นฝรั่ง แต่เจ้าคุณรักษาตั้งข้อบังคับว่าถ้าใครตะโกน ‘อ้ายโล้ง’ อีกจะถอนพัน จึงจำเป็นต้องงด”

อ้ายฮอ

“ได้เสด็จโดยขบวนรถม้าไปทอดพระเนตรตลาดนัด ตลาดนัดนี้มีติด 3 วันต่อครั้ง คือติดวันหนึ่ง เว้น 2 วัน มีของขายต่างๆ ทั้งของสด ของแห้ง ซื่อได้ทั้งสุกรและไก่ ปลา ผัก และผลไม้ ทั้งมีดและผ้าอีกด้วย ก็อยู่ข้างจะสนุกพอใช้ มีดเมืองนี้มีชนิดหนึ่งเรียกว่า ‘อ้ายฮอ’ เพราะห้วงอ รูปร่างก็เหมือน พร้า ด้ามยาวๆ หน้อย ยังมีอีกชนิดหนึ่งที่หน้าตาเหมือน ‘อ้ายฮอ’ แต่หัวไม่งอ จึงเรียกว่า ‘ลิ้มฮอ’ (ฮ กับ ง ชาวเมืองนี้พูดมักปนๆ กัน เพราะฉะนั้นคำว่า ‘งอ’ จึงเป็น ‘ฮอ’ ไป (ที่จริงชื่อที่ตั้งเรียกมีดทั้ง 2 อย่างนี้เหมาะนัก เพราะฉะนั้นพอได้ยินแล้วไม่ลืมได้ง่ายๆ)”

พระราชทานนามตำหนัก

“วันนี้จะเสด็จออกพ้นเขตเมืองตรังแล้ว เจ้าคุณรักษาเห็นว่าเป็นโอกาสดี จึงได้กราบทูลขอให้พระราชทานนามตำหนักที่ประทับแรมในเขตเมืองตรังนี้เสียใหม่ให้ทุกแห่ง เพื่อจะได้เป็นการสะดวกต่อไป ที่เมืองตรังได้พระราชทานไว้แล้วว่า ‘ตำหนักจันทน์’ ในวันนี้ได้พระราชทานใหม่ 3 แห่งคือ ที่ทับเที่ยงเรียกว่า ‘ตำหนักพ่อนกาย’ ที่เขาช่องเรียกว่า ‘ตำหนักสวนโปรงฤทัย’ ที่เขาขาวเรียกว่า ‘ตำหนักรินรมย์’

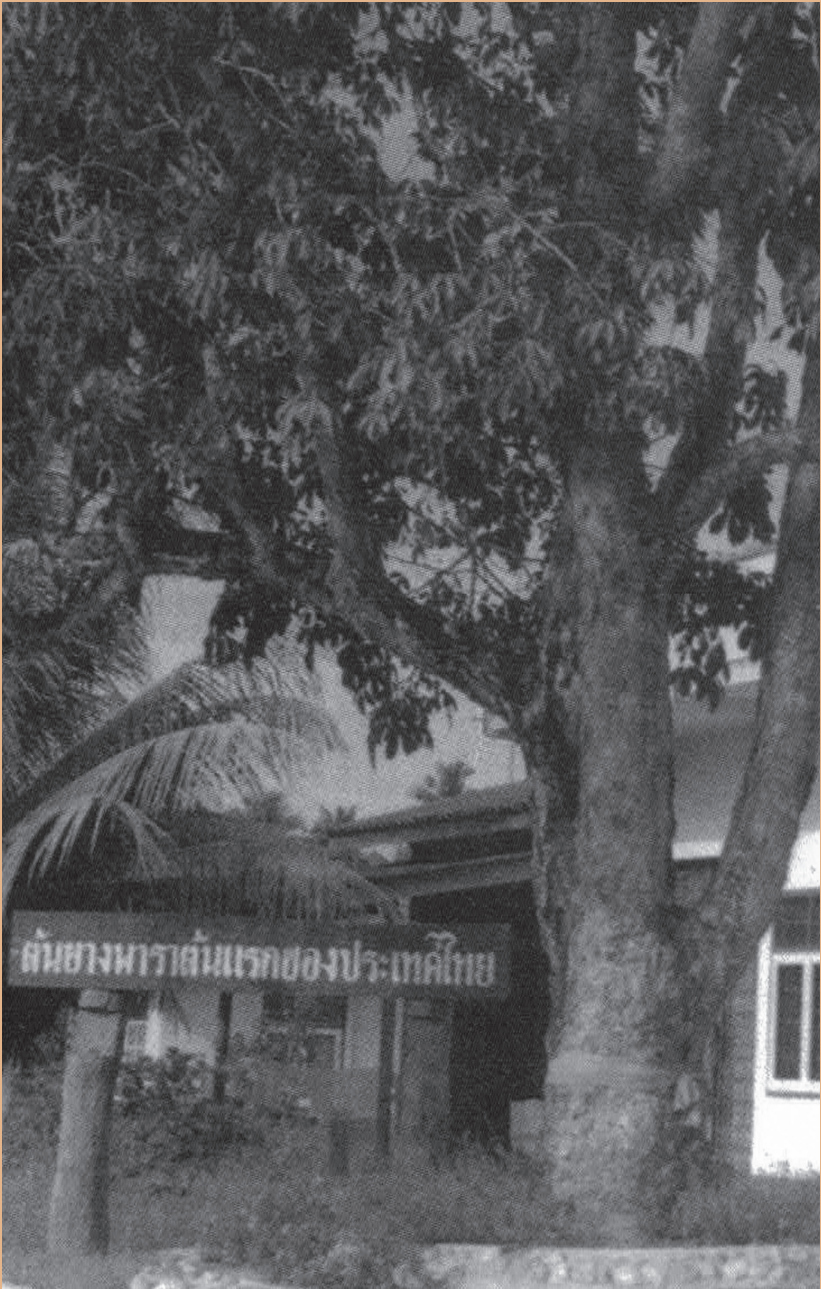
² ออฟฟิต ปัจจุบันเขียน ออฟฟิศ

ความจริงเนื้อเรื่องในจดหมายเหตุนี้มีอีกมาก ผมเลือกมาเฉพาะบางสิ่งบางอย่างเท่านั้น หากอ่านเอารรถรสของภาษาแล้วจะเห็นความละเอียดลออในกระบวนการพรรณนา และความเพลิดเพลนในอารมณ์ขันที่สอดแทรกทุกระยะอหนึ่ง ความสามารถของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ที่ทรงยกย่องนั้น นับว่าเราควรภูมิใจที่ได้ผู้นำซึ่งทำจริง ไม่ใช่ทำแบบผักชีโรยหน้า ดังนั้นผลงานของท่านจึงไม่ตาย

บทความ “นายแก้วกับเมืองตรัง” พิมพ์ครั้งแรกใน *ชุมนุมชาวตรังครั้งที่ 6*, พ.ศ. 2514.

จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักข์ใต้ ร.ศ. 128 พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ต้นยางพาราต้นแรกของประเทศไทยที่อำเภอกันตัง

จากเมืองพารา ถึงเมืองตรัง

เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2538 มีข่าวจากอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ว่าเทศบาลเมืองกันตัง และแขวงทางทางตรังมีโครงการจะขุดย้ายยางพารา ต้นแรก ซึ่งอายุเกือบศตวรรษออกจากที่เดิมริมถนนหลวงไปปลูกใหม่ ณ บริเวณพิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ทั้งนี้เพื่อขยายเขตถนน บริเวณนั้นเป็นสี่เลน จึงเป็นเหตุให้มีผู้ไม่เห็นด้วยเป็นจำนวนมาก

ถ้าเราหันหน้าไปตามถนนลาดยางที่ทอดตัวสู่ตลาดอำเภอกันตัง จะเห็นยางพาราต้นแรกอยู่ติดถนนด้านขวามือ ตรงโคนต้นมีผ้าแดงพันโอบรอบ ดุขริ่มขลังไม่น้อย วิธีการเช่นนี้บ่งบอกถึงความเชื่อและความศรัทธาของชาวบ้าน ซึ่งแฝงวิธีการอนุรักษ์อย่างน่ายกย่อง ถึงแม้ต้นยางพารามีอายุ 96 ปี (พ.ศ. 2538) ไม่มีน้ำยางให้ผลประโยชน์แก่เจ้าของแล้ว แต่มันยังแฝงกิ่งก้านสาขาให้ร่มเงาเสมอมา ด้านขวามือถัดจากยางพาราต้นนี้เป็นที่ทำการสหกรณ์ อำเภอกันตัง ส่วนด้านซ้ายมือเป็นปากทางเข้าสู่วัดตรังคภูมิพุทธาวาส อันเป็นวัดเก่าแก่ของอำเภอกันตัง

บิดาแห่งต้นยางพาราของไทย

ผู้ไม่เห็นด้วยกับโครงการขุดย้ายยางพาราต้นแรกให้เหตุผลว่า ยางพารา ต้นนี้ถือกำเนิดครั้งแรก ณ แผ่นดินเมืองตรัง หลังจากนั้นจึงแพร่พันธุ์ไปยัง ท้องถิ่นและภูมิภาคอื่นๆ ที่สำคัญคือเป็นพืชเศรษฐกิจทำรายได้แก่ประเทศชาติอย่างมหาศาล และเป็นรายได้รองจากสินค้าข้าว

ปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2538) ราคายางพารากระเตื้องสูงถึงกิโลกรัมละ 40 บาท เป็นผลให้ชาวสวนยางภาคใต้มีฐานะดีขึ้น บางคนถือคติใจถึงกับนำ

แผ่นทองคำเปลวไปติดมือติดแขนนายกรัฐมนตรีนวน หลีกภัย อย่างไรก็ตาม ราคายางแผ่นย่อมขึ้นลงได้ มีใช้ราคาก็โลกรัมละ 40 บาทเสมอไป (ปัจจุบันคือ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2556 ยางแผ่นดิบที่ตรังสูงถึงกิโลกรัมละ 82 บาท)

ความสำคัญของยางพาราประการถัดมา คือ เป็นอนุสรณ์แห่งคุณงามความดีของพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผู้บริหารบ้านเมืองตรังยุคนั้น ท่านเป็นทั้งเจ้าเมืองตรังและสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต (ปกครองดูแลตรัง ภูเก็ต ระนอง กระบี่ พังงา และสตูล) จากการที่ท่านเป็นผู้เห็นการณ์ไกล จึงได้ลอบนำเมล็ดยางจากรัฐประ เสหพันธรัฐมาเลเซีย หรือหัวเมืองมลายู ขณะนั้นมาทดลองปลูกที่เมืองตรังจนได้ผลแพร่หลายออกไปตามลำดับ

พระยารัษฎา เป็นนักบริหารบ้านเมืองที่เลิศด้วยอัจฉริยะหลายประการ ท่านมีเชื้อสายจีนฮกเกี้ยน เกิดเมื่อวันพุธ เดือน 5 ปีมะเส็ง พ.ศ. 2400 และถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2450 ท่านเป็นบุตรพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง ต้นสกุล ณ ระนอง)

พระยารัษฎา ไม่เคยเข้าเรียนตามระบบโรงเรียนในเมืองไทย จึงอ่านและเขียนหนังสือไม่ได้ ยกเว้นแต่เซ็นชื่อเท่านั้น ที่น่ายกย่องคือท่านพูดภาษาต่างๆ ได้ถึง 9 ภาษา ได้แก่ ภาษาไทย อังกฤษ มลายู ฮินดูสตานี และภาษาจีนอีก 5 ภาษา พระยารัษฎา มักบอกภาษาเหล่านี้ให้เสมียนเขียนจดหมายโต้ตอบกับบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งบอกเป็นภาษาไทย ให้เสมียนจดเป็นตำราการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งได้พิมพ์เผยแพร่ให้ความรู้แก่ประชาชนอีกด้วย

พระยารัษฎา สร้างสรรค์หัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งทะเลอันดามันให้ก้าวหน้าเกือบทุกๆ ทาง ไม่ว่าจะเป็นด้านการเกษตร การศึกษา การสาธารณสุข การค้าขาย การคมนาคม และการปราบโจรผู้ร้าย ดังตัวอย่างที่ท่านนำความเจริญมาสู่เมืองตรัง เช่น การตัดถนนบนภูเขาเชื่อมตรังกับพัทลุง ชาวบ้านเรียกถนนบนเขาพับผ้า

สมัยนั้นฝรั่งนายช่างรายงานว่า ทำไม่ได้เพราะไม่มีเครื่องมือระเบิดหิน แต่พระยารัษฎา ท่านบอกว่าทำได้ คือการระเบิดหินโดยสุ่มไฟเผาบริเวณโขด

เขาจนร้อนแดง แล้วให้เอาน้ำราดลง ไม่ซ้ำหินก็แตกตังโดนลูกระเบิด ส่วนการตัดทางบนไหล่เขา ท่านอาศัยโจรผู้ร้ายที่จับกุมได้ให้ช่วยแนะนำ และบอกทางลัดจนกระทั่งสร้างถนนไปบรรจบกับหลักเขตเมืองตรัง-พัทลุง ปัจจุบันมีการสร้างและปรับปรุงถนนบนเขาพับผ้าเป็นเส้นทางใหม่ เพื่อแก้ความคดเคี้ยวของเส้นทางเดิม และใช้เวลาการเดินทางน้อยลงกว่าเดิม

นอกจากริเริ่มให้ชาวบ้านทำสวนยางพาราแล้ว ท่านยังบังคับให้แต่ละบ้านปลูกพืชผักสวนครัว คือ พริก มะเขือ ชিং ข่า มะพร้าว มะกรูด มะนาว มะละกอ อย่างน้อยครอบครัวละ 5 ต้น และเลี้ยงไก่ครอบครัวละ 5 ตัว เมื่อท่านไปตรวจพบว่าครอบครัวใดไม่ปฏิบัติตาม จะทำโทษด้วยวิธีแปลกๆ เช่น ให้เจ้าของบ้านลงไปนอนคลุกน้ำคว่ำไต้ถุนบ้าน เป็นที่น่าอับอายแก่ผู้พบเห็น จนไม่มีใครกล้าขัดคำสั่ง เป็นผลให้แต่ละบ้านมีผลิตผลจากการเกษตรเป็นล่ำเป็นสัน พระยารัษฎาฯ จึงได้ริเริ่มจัดตลาดนัดขึ้นอาทิตย์ละครั้งตามที่ท่านเห็นตัวอย่างมาจากเกาะชวา จนกระทั่งชาวบ้านนิยมจัดตั้งตลาดนัดกันทุกหมู่บ้านและตำบล

ด้านการศึกษาที่ท่านก็เอาใจใส่ จัดให้มีโรงเรียนทุกตำบล ตำบลละโรงเรียน นอกจากนี้ถ้าไปพบเห็นเด็กคนใด ท่านมักจะถามว่ามิ่งลูกใคร อยู่ที่ใด เรียนหนังสือแล้วหรือยัง พ่อแม่มีขี้ขโมยมัย ท่านจะให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองของเด็กมาพบ เมื่อทราบว่าคุณแม่หรือผู้ปกครองเด็กไม่สามารถเลี้ยงดูหรือส่งลูกไปโรงเรียน พระยารัษฎาฯ จะมอบเด็กให้ข้าราชการช่วยงาน ท่านดูแลเด็กให้ได้เรียนหนังสือ มีความรู้และมั่งคั่ง นับว่าท่านมีคุณูปการต่อลูกหลานชาวตรังอย่างยิ่ง

ประวัติพระยารัษฎาฯ มีรายละเอียดที่น่าสนใจอีกมาก ผู้เขียนเพียงนำตัวอย่างมาเล่าประกอบ ผลงานสำคัญคือเรื่องกรริเริ่มทำสวนยางพารา ผู้สนใจต้องการทราบรายละเอียดอื่นๆ ควรหาหนังสือเรื่อง *ประวัติและผลงานพระยารัษฎาฯ* ที่ขุนเสนาหุ้มวงค์ภักดี (พิตร ณ นคร) อดีตเลขาธิการมูลนิธิหรือเลขาธิการพระยารัษฎาฯ เป็นผู้รวบรวม ต่อมาสำนักพิมพ์ไพบูลย์พัฒนาพานิชจัดพิมพ์เผยแพร่ (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2513)

การลอบนำยางพาราสู่เมืองตรัง

สมัยพระยารัษฎานุภาพ เป็นพ่อเมืองตรัง และเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตนั้น ท่านได้ย้ายตัวเมืองจากบ้านควนธานีมาตั้งที่อำเภอกันตังปัจจุบัน เพราะเห็นว่ากันตังตั้งอยู่ริมแม่น้ำและใกล้ทะเล เหมาะที่จะเป็นท่าเรือค้าขายอย่างภูเก็ต ปีนัง และสิงคโปร์

การทำมาหากินของชาวตรังขณะนั้นที่ขึ้นหน้าขึ้นตา คือการทำสวนพริกไทย ถึงกับส่งเป็นสินค้าไปขายต่างประเทศ แถมทำสวนจันทร์เทศและสวนกาแฟอีกด้วย ต่อมาพริกไทยราคาตกต่ำ ชาวบ้านมีรายได้ฝืดเคือง โชคดีที่พระยารัษฎานุภาพ เดินทางไปดูการสร้างถนนบนไหล่เขาที่ชวมา และดูการทำสวนยางที่โอปอร์ต รัฐประะของมาเลเซีย

ขณะนั้นชาวมลายูนิยมปลูกกาแฟและประสบปัญญาอย่างชาวตรังคือราคาพืชตกต่ำ ชาวอังกฤษซึ่งเป็นผู้ปกครองหัวเมืองมลายูสนับสนุนให้ปลูกยางพาราแทนอย่างที่ทำให้ชาวศรีลังกา สิงคโปร์ และชาวอาณานิคมประเทศอื่นๆ ปฏิบัติ ที่สำคัญคือชาวอังกฤษมุ่งนำผลผลิตคือน้ำยางพารากลับคืนสู่เมืองแม่เพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ ดังนั้นชาวอังกฤษจึงหวงแหนไม่ยอมให้พระยารัษฎานุภาพ นำเมล็ดยางมาปลูกที่เมืองตรัง เพราะถือว่าไทยไม่ใช่อาณานิคมของตน และผลผลิตที่ได้ย่อมสูญเปล่า

ด้วยไหวพริบและปฏิภาณของพระยารัษฎานุภาพ และหลานชายท่านคือพระสถลสถานพิทักษ์ (คออยู่เคียด ณ ระนอง) ได้ลอบนำเมล็ดยางห่อลาลีซุบน้ำบรรจุกระป๋องขนมปังแคร์ริเกอร์ลงเรือกลับเมืองตรังจนประสบความสำเร็จ คือ การให้กำเนิดยางพาราขึ้นครั้งแรก ณ อำเภอกันตัง หรือเมืองตรังยุคนั้น (พ.ศ. 2442)

สวนยางพาราแห่งแรก

สวนยางพาราแห่งแรกที่อำเภอกันตัง อยู่ตรงไหนกันแน่ เป็นคำถามที่ผู้เขียนเคยถามคุณชื่น เกตุศิลป์ อดีตปลัดอำเภอเมืองภูเก็ต และอดีตเสมียนของพระยารัษฎานุภาพ

คุณชื่นเล่าว่า สวนยางพาราแห่งแรกของพระยารัษฎาฯ อยู่ใกล้กับจวนที่พัก ชาวกันตังเรียก “ในค่าย” หรือบน “ควนรัชฎา” ปัจจุบันจวนพระยารัษฎาฯ ได้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ที่น่าสนใจ

คุณชื่นเล่าถึงสวนยางของพระยารัษฎาฯ ว่า ระยะเวลาเมื่อท่านถึงแก่อสัญกรรมแล้วก็ขาดผู้ดูแลอย่างจริงจัง เมื่อยางพาราต้นเดิมแก่ลงก็ไม่มี การปลูกต้นใหม่แทน จึงไม่มีต้นยางพาราบริเวณนั้นเหลือไว้เป็นหลักฐานเลย อีกท่านหนึ่งคือ คุณบัววิลาส ณ ภูเก็ต บุตรีของพระสกลสถานพิทักษ์ เคยเล่าให้ผู้อื่นฟังว่า สวนยางพาราแห่งแรกของพระสกลสถานพิทักษ์อยู่ติดกับถนนที่จะเข้าสู่ตลาดอำเภอกันตัง หรือตรงข้ามกับประตูวัดตรังคภูมิพุทธาวาส

ปัจจุบันมีปัญหาเรื่องจะขุดย้ายต้นยางพาราต้นแรกเพื่อขยายถนน ส่วนต้นอื่นๆ ก็ขุดถอนไปนานแล้วเพื่อสร้างอาคารที่ทำงานและที่อยู่อาศัยแทน

สรุปแล้วสวนยางพาราแห่งแรกคงเริ่มที่บริเวณสวนพระยารัษฎาฯ และพระสกลสถานพิทักษ์ แต่คงเหลือเป็นหลักฐานคือสวนของพระสกลฯ ซึ่งกำลังมีปัญหาอยู่ขณะนี้

จุดเริ่มต้นของพืชแห่งอาณานิคม

ชาวอังกฤษนำพันธุ์ยางพาราจากแห่งใดมาปลูกและขยายพันธุ์ในอาณานิคมของตน เมื่อสืบสาวราวเรื่องไปแล้วพอสรุปได้ว่าเมื่อ พ.ศ. 2290 หรือ 248 (บทความนี้เขียนเมื่อ พ.ศ. 2538) ปีล่วงมาแล้ว มีชาวฝรั่งเศสชื่อ เฟรสโน (C.F. Fresneau) ค้นพบพันธุ์ไม้เศรษฐกิจนี้ ณ ประเทศบราซิล ทวีปอเมริกาใต้ ขณะเขาไปปฏิบัติงานอยู่ที่เมืองกาเยน แคว้นกายอานา โดยอาศัยชาวพื้นเมืองชนเผ่านูราแกและคูซารีคอยช่วยเหลือ จนเรียนรู้วิธีการทำน้ำยาง และทดลองทำสิ่งของเครื่องใช้บางอย่างจากน้ำยางได้เป็นผลสำเร็จ

พันธุ์ยางที่เฟรสโนค้นพบเรียกต้นยางฮีเวีย มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Hevea brasiliensis* แต่ชาวโปรตุเกสเรียกต้นชรงเก (Sereingue Tree) แปลว่า ต้นไม้ให้น้ำยางทำถุงหรือกระเปาะ ชาวสเปนเรียกต้นเกาซู (Cauchue Tree) แปลว่า ต้นไม้ร้องไห้ คือน้ำยางสีขาวไหลออกมาดั่งน้ำตา ชาวฝรั่งเศสเรียก

และให้ความหมายคล้ายกับชาวสเปนคือ เรียกต้น คาฮูชู (Cahouchu tree) สาเหตุที่เรียกต้นยางฮีเวียว่าต้นยางพารา (Para Rubber Tree) เพราะผลผลิตและพันธุ์ยางนี้เริ่มต้นส่งลงเรือมาจากเมืองพารา ลุ่มแม่น้ำแอมะซอน ประเทศบราซิล เป็นจุดแรก ก่อนที่จะไปสู่ยุโรป เอเชีย และภูมิภาคอื่นๆ ของโลก

ผู้นำยางพารามาปลูกในเอเชียและแหลมมลายูเป็นคนแรกคือ เซอร์ เฮนรี วิกแฮม (Sir Henry Wickham) ชาวอังกฤษ มีตำแหน่งเป็นรองเลขาธิการสำนักงานปกครองอินเดีย โดยนำเมล็ดยางจากบราซิลมาปลูกที่ประเทศศรีลังกาเมื่อ พ.ศ. 2419 จากนั้นก็แพร่หลายไปสู่อาณานิคมอื่นๆ เช่น เริ่มปลูกที่สิงคโปร์เมื่อ พ.ศ. 2420 เริ่มปลูกที่พม่าและอินเดียเมื่อ พ.ศ. 2421-2422 เริ่มปลูกที่หัวเมืองมลายู โดยเริ่มที่รัฐสลังงอร์และมะละกาเมื่อ พ.ศ. 2438

ต่อมายางพาราก็ขยายพันธุ์ไปทั่วภาคใต้ ส่วนภาคตะวันออก เช่น จันทบุรี ระยอง และตราด ผู้นำไปเผยแพร่คือหลวงราชไมตรี (ปุม ปุณศรี) ปัจจุบันเผยแพร่ไปยังภาคอีสานและภาคเหนืออีกด้วย

ความร่วมมือส่งเสริมและอนุรักษ์

เป็นที่น่ายินดีว่ายังมีกลุ่มชาวตรังต้องการส่งเสริมและอนุรักษ์อนุสรณ์แห่งความดีและความสามารถของพระยารัษฎาฯ เช่น ดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ยางพารา ณ อาคารหลังเล็กๆ บริเวณที่ทำการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดตรัง หรือสถานที่เดิมของโรงเรียนวิเชียรมาตุ ผู้เขียนเคยไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์แห่งนี้และรู้สึกยินดีต่อความคิดริเริ่ม เช่น การรวบรวมอุปกรณ์การทำยางพารายุคเริ่มแรกของตรัง ไม่ว่าจะเป็นตัวจักรรีดยาง ไฟแก๊สใช้สองเวลากรีดยาง มีดกรีดยาง และตาซึ่งสำหรับชั่งยางแผ่น รวมทั้งนิทรรศการแสดงวิวัฒนาการของยางพารา

คุณนภสร ศิริโมฆชดารา ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวบอกถึงปัญหาในการดำเนินงานว่า ขณะนี้งานไม่ค่อยหน้าเท่าที่ควร เพราะขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณและบุคลากร ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวเลิกกิจการไปนานแล้ว

ถัดมาคือพิพิธภัณฑ์พระยารัษฎาฯ ซึ่งตั้งอยู่บนถนนค่ายพิทักษ์ อำเภอ

กันตั้ง จังหวัดตรัง บริเวณนั้นชาวบ้านตั้งเรียก “ในค่าย” จาก *จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้* ร.ศ. 128 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (ภายหลังคือ รัชกาลที่ 6) ทรงพระราชทานนิพนธ์ไว้ว่า

“ครั้งทรงรถประพาสทั่วแล้วได้เสด็จไปบ้านเจ้าคุณรักษากรุา ซึ่งตั้งอยู่ที่ความตรงข้ามกับตำหนัก ที่นี้ท่านจงไว้เมื่อครั้งท่านมาเป็นเจ้าเมือง มีความอยู่นั้นด้วย ท่านให้นามว่า ‘ควนรักษากรุา’ ที่ทางของท่านสบายน่าร่มรื่นดี มีเรือนใหญ่อยู่หลังหนึ่ง มีห้องหับมาก ใต้ถุนใช้เป็นที่พักผ้า มีผู้หญิงมานั่งหัดทอผ้าอยู่มาก”

พิพิธภัณฑ์พระยารักษากรุา คือ จวนหรือบ้านของพระยารักษากรุา นั้นเอง ปัจจุบันผู้ดูแลหรือเจ้าของจวนคือนายเปียนเงิ่ง ณ ระนอง หลานพระยารักษากรุา ซึ่งมีนิวาสสถานและทำการค้าอยู่ที่ป็นัง เป็นที่ที่น่ายินดีว่านายเปียนเงิ่งได้ทำสัญญาอนุญาตให้ใช้จวนเจ้าเมืองจัดเป็นพิพิธภัณฑ์พระยารักษากรุา พิพิธภัณฑ์เป็นเรือนไม้แบบฝรั่งสองชั้น จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ที่มีอยู่เดิม เช่น โต๊ะเตี้ย เก้าอี้ ที่พระยารักษากรุา เคยใช้สอย และภาพถ่ายต่างๆ ที่ท่านถ่ายร่วมกับบุคคลสำคัญ รวมทั้งหุ่นจำลองพระยารักษากรุา ที่ปั้นได้อย่างสมจริง

ดังนั้นจึงสมควรต้องสงวนหรืออนุรักษ์อย่างพาราต้นแรกไว้ ไม่จำเป็นต้องไปซุกซน ถ้าต้องการขยับขยายถนนเพื่อความเจริญก้าวหน้าของท้องถิ่นย่อมทำได้โดยไม่มีปัญหา เพียงแต่เว้นต้นยางสำคัญนี้ไว้ คือทำเป็นเกาะมีต้นยางยืนต้นอยู่กลางถนน ผู้เขียนคิดว่าจะยิ่งเพิ่มสีสันความสง่างามแก่เส้นทางที่จะเข้าสู่ตลาดอำเภอกันตัง หรือตัวเมืองตรังครั้งอดีต อย่างน้อยทำให้ผู้ผ่านไปมาได้ตระหนักถึงความสำคัญและความภูมิใจต่อผลงานสำคัญของบิดาแห่งต้นยางพาราของประเทศไทย

จากเมืองพาราถึงเมืองตรัง ผู้เขียนต้องการเล่าถึงความเป็นมาของต้นยางพาราจากกลุ่มแม่น้ำแอมะซอนถึงกลุ่มแม่น้ำตรัง ด้วยความซาบซึ้งและความพยายามของพระยารักษากรุา และพระสถลสถานพิทักษ์ เราจึงได้รับผลประโยชน์จากพืชเศรษฐกิจดังกล่าวมาจนทุกวันนี้ โดยเฉพาะพระยารักษากรุานั้นท่านเป็นนักบริหารที่ขยันอดออม และเป็นทีไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาท

สมเด็จพระปิยมหาราช ถึงกับทรงเสนอให้ท่านดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดี
กระทรวงเกษตร แต่พระยารัษฎานุ กราบทูลปฏิเสธ เพียงขอรับราชการสนอง
พระเดชพระคุณ ณ หัวเมืองตามที่ตนถนัด

ผู้เขียนขอจบบทความนี้ ด้วยบทร้อยกรองสดุดีบิดาแห่งยางพาราไทย
ดังนี้

ถิ่นไกรสรย่อมนมีสีหราช
ลำแดงเด่นเป็นขวัญเชิงชั้นชาญ
ก็เมืองตรังยังเด่นเห็นปรากฏ
สร้างเมืองตรังหวังเลิศประเสริฐชี้
ไคร่นำยางพารามาสู่ถิ่น
ธารน้ำยังไหลให้ปวงชน
ไคร่ปลุกใจชาวตรังเหมือนดังพ่อ
ทุกอาชีพทุกด้านการปกครอง
ท่านเป็นไคร่ชาวตรังเรายังชี้
ท่านมียศสูงชันชั้นพระยา
อนุสาวรีย์มิ่งขวัญเราวันนี้
จากคนจริงทำจริงสิ่งงดงาม

คชาชาติมีพระยาคชาสาร
หาไหนปานยากล้ำผู้นำดี
ไคร่จรดให้จรัสถนัดที่
ทุกวันนี้ประจักษ์เป็นหลักดล
บุกเบิกดินแดนตรังสะพรั่งผล
เล่ห์เลือดชั้นคนตรังหวังเรืองรอง
ที่เกื้อก่ออารยธรรมนำสนอง
เด่นล้ำของผลผลิตเป็นนิจมา
ท่านเป็นถึง “สมุหเทศาฯ”
“รัษฎานุหิครุฯ” ขจรนาม
เด่นคนดีศรีตรังคนยังขาม
เราควรตามเทิดตามกตัญญู

บทความ “จากเมืองพาราสู่เมืองตรัง” ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ศิลปวัฒนธรรม, กรกฎาคม 2538.

1

2

3

1. การทำสวนยางพาราเป็นอาชีพที่ต้องอาศัยความอดทนและขยันขันแข็ง
2. พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ผู้นำผลิตยางพาราเข้ามาปลูกในเมืองไทยเป็นคนแรก
3. การผึ่งยางแผ่นในที่ร่ม ไม่โดนแดด จะทำให้ได้ยางคุณภาพดี
4. พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) บุกเบิกการตัดถนนสายตรัง-พัทลุงบนเขาพับผ้า

4